

პანდემიის გავლენა ეკონომიკის რეალურ სექტორზე
The impact of the pandemic on the real sector of the economy

თამარ დუდაური - ეკონომიკის დოქტორი,
კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი
tamro_dudka@yahoo.com

Tamar Dudaury - Academic Doctor of Economy, Associate Professor of Caucasus
International University. tamro_dudka@yahoo.com

Abstract

The world today is facing an unprecedented test. Millions of people are seriously infected with the new coronavirus, and the infection is spreading around the world at an exponential rate. In a word, confusion prevails, and the world economies are in a sharp decline. The International Monetary Fund has revised its growth prospects for 2020 and 2021 and said the world has begun a recession that will be deeper than the recession caused by the global financial crisis in 2009.

Key Words: Economic downturn, coronavirus, recession, crisis, economic growth, forecast.

აბსტრაქტი

მსოფლიო დღეს დგას უპრეცედენტო გამოცდის წინაშე. მილიონობით ადამიანი სერიოზულად არის დაავადებული ახალი კორონავირუსით და ინფექცია მსოფლიოში ვრცელდება ექსპონენციალური სიჩქარით. ერთი სიტყვით გაბატონებულია დაბნეულობა, ხოლო მსოფლიო ქვეყნების ეკონომიკაში აღინიშნება მკვეთრი ვარდნა. საერთაშორისო სავალუტო ფონდმა გადახედა 2020 და 2021 წლების ზრდის პერსპექტივებს და განაცხადა, რომ მსოფლიოში დაიწყო რეცესია, რომელიც იქნება უფრო ღრმა ვიდრე 2009 წელს მსოფლიო ფინანსური კრიზისით გამოწვეული რეცესია.¹

საკვანძო სიტყვები: ეკონომიკური ვარდნა, კორონავირუსი, რეცესია, კრიზისი, ეკონომიკის ზრდა, პროგნოზი.

რვა თვის განმავლობაში, რომელიც გავიდა „მსოფლიო ეკონომიკის განვითარების პერსპექტივები“, ბიულეტენის გამოქვეყნებიდან მიმდინარე

¹ Gita Gopinath. The Great Lockdown: Worst Economic Downturn Since the Great Depression. International Monetary Fund. April 14, 2020. <https://blogs.imf.org/2020/04/14/the-great-lockdown-worst-economic-downturn-since-the-great-depression/>

წლის იანვარში, მსოფლიო კარდინალურად შეიცვალა. კორონავირუსის პანდემიამ გამოიწვია დიდი რაოდენობის მსხვერპლი. იმის გამო, რომ ქვეყნები იძულებულნი იყვნენ შემოედოთ კარანტინი და სპეციალური სოციალური დისტანცირების ღონისძიებები, მსოფლიო აღმოჩნდა დიდი თვითიზოლაციის პირობებში. მის მიერ გამოწვეული ეკონომიკური ვარდნის მასშტაბები და სისწრაფე უპრეცედენტოა ჩვენი დროისათვის.

ეს არის კრიზისი, რომლის დროსაც მისი გავლენა ადამიანთა ცხოვრების ღონისა და ეკონომიკურ მდგომარეობაზე განუსაზღვრელია. ბევრია დამოკიდებული ვირუსის ეპიდემიოლოგიაზე, შეკავების ღონისძიებების ეფექტიანობაზე და წამლების შემუშავებაზე, რომელთა პროგნოზირება შეუძლებელია. ამას გარდა ბევრი ქვეყანა აღმოჩნდა მრავალი კრიზისის წინაშე, ისეთების როგორებიცაა: კრიზისი ჯანდაცვის სფეროში, ფინანსური კრიზისი და საბირჟო საქონელზე ფასების ვარდნა, ეს კრიზისები ურთიერთქმედებენ. სახელმწიფო ორგანოები უწევენ უპრეცედენტო მხარდაჭერას მოსახლეობას, კომპანიებსა და ფინანსურ ბაზრებს. მართალია ეს ღონისძიებები მნიშვნელოვანია ეკონომიკის აღდგენისათვის, მაგრამ რჩება გარკვეული განუსაზღვრელობა იმის მიმართ, თუ როგორი იქნება ეკონომიკური ლანდშაფტი პანდემიის დასრულების შემდეგ.

კითხვა თუ პანდემია რა პრობლემებს შექმნის მსოფლიო ეკონომიკისათვის? წარმოადგენს მთავარს ყველა ქვეყნის მთავრობებისათვის. წარმოშობილმა ეკონომიკურმა პრობლემებმა მეორე პლანზე გადაწია ისეთი მნიშვნელოვანი მოვლენები, მაგალითად როგორებიცაა აშშ-ის ულტრა-ლიბერალური პროგრამა და პრეზიდენტის არჩევნები.

თანამედროვე ეტაპზე, კორონავირუსის პანდემიის გამო, მსოფლიო ეკონომიკის დანაკარგები სხვადასხვა ექსპერტების მონაცემებით ძირითადად მერყეობს 4-5 ტრილიონ დოლარის ფარგლებში. როგორი იქნება ეს დანაკარგები რეალობაში გვიჩვენებს მომავალი, მაგრამ უკვე ნათელია, რომ უახლოესი ორი წლის განმავლობაში მსოფლიო შეეჯახება კორონავირუსის პანდემიის პირდაპირ თუ ირიბ შედეგებს, რომლებიც რეალურად გავლენას მოახდენენ ქვეყნებზე, ადამიანთა საზოგადოების ყველა სფეროზე, ბიზნესის სხვადასხვა სეგმენტებზე, რეგიონალურ ბაზრებსა და მთლიანად მსოფლიო ეკონომიკაზე.

პანდემიის მასშტაბები გაიზარდა ბევრ ქვეყანაში, ასევე მოხდა მათი სტაბილიზაცია ზოგიერთ ქვეყანაში. 2020 წლის შუა პერიოდში პანდემია მნიშვნელოვნად გაიზარდა განვითარებულ ქვეყნებსა და გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებში, რამაც წარმოშვა მკაცრი თვითიზოლაციის აუცილებლობა და გამოიწვია ამ ქვეყნები ეკონომიკური აქტივობის უფრო მეტად შემცირება, ვიდრე ამას პროგნოზირებდნენ. 2020 წლის ბოლოსათვის პროგნოზირებენ მსოფლიო ეკონომიკის ზრდას 4,9%-ის დონეზე. COVID-19 –ის პანდემიამ მოახდინა უფრო ნეგატიური გავლენა ეკონომიკურ აქტიურობაზე 2020 წლის პირველ ნახევარში, ვიდრე ეს იყო მოსალოდნელი და პროგნოზების მიხედვით აღგენა უფრო ნელი ტემპით მოხდება ვიდრე ამას ვარაუდობდნენ. 2021 წელს ნავარაუდევია მსოფლიო ეკონომიკის ზრდა 5,4%-ის ფარგლებში. შედეგად 2021 წელს მშპ იქნება დაახლოებით 6,5%-ული მუხლით უფრო დაბალი ვიდრე მას პროგნოზირებდნენ 2020 წლის იანვარში პანდემიის დაწყებამდე. განსაკუთრებით ძლიერ უარყოფით გავლენას განიცდიან დაბალ შემოსავლიანი ოჯახური მეურნეობები, რაც დარტყმის ქვეშ აყენებს სიღარიბის დაძლევაში მიღწეულ გარკვეულ პროგრესს.²

მოყვანილი პროგნოზი გამოირჩევა უფრო მაღალი, ვიდრე ჩვეულებრივ, განუსაზღვრელობის ხარისხით. საბაზისო პროგნოზი ეყრდნობა პანდემიის შედეგების საკვანძო ელემენტებს. ეს ელემენტები თავის მხრივ დამოკიდებულია რიგ განუსაზღვრელ ფაქტორებზე, მათ შორის ისეთებზე, როგორებიცაა:

- პანდემიის ხანგრძლივობა და თვითიზოლაციის რეჟიმების აუცილებლობა.
- ნებაყოფლობითი სოციალური დისტანცირება, რომელიც გამოიწვევს დამატებით დანახარჯებს.
- სამსახურიდან დათხოვნილების მიერ ახალი სამუშაოს მოძიების შესაძლებლობა.
- საწარმოების დახურვით გამოწვეული ხანგრძლივადიანი ზარალი და შრომის ბაზრიდან უმუშევართა გასვლა, რამაც შესაძლოა გაართულოს საწარმოს აქტიურობის აღდგენა პანდემიის ჩაქრობის შემდეგ.

² UN News. The economic consequences of the pandemic - in the forecasts of the World Bank. 9 Jun 2020. <https://news.un.org/ru/story/2020/06/1379762>

- ცვლილებების გავლენა, რომლსაც ახორციელებენ სამუშაო ადგილებზე უსაფრთხოების განმტკიცებისათვის და იწვევენ განსაკუთრებულ დანახარჯებს საწარმოსათვის, ისეთებს როგორებიცაა მუშაობის მცურავი გრაფიკი, ჰიგიენის ნორმების გამკაცრება და სმენებს შორის დეზინფექციის ჩატარება, მუშაობის ახალი მეთოდების დანერგვა კონვეიერზე მომუშავეთათვის დისტანციის დაცვის უზრუნველსაყოფად.

- მიწოდების გლობალური ჯაჭვის მოდიფიკაცია, რომელიც აისახება მწარმოებლობაზე.

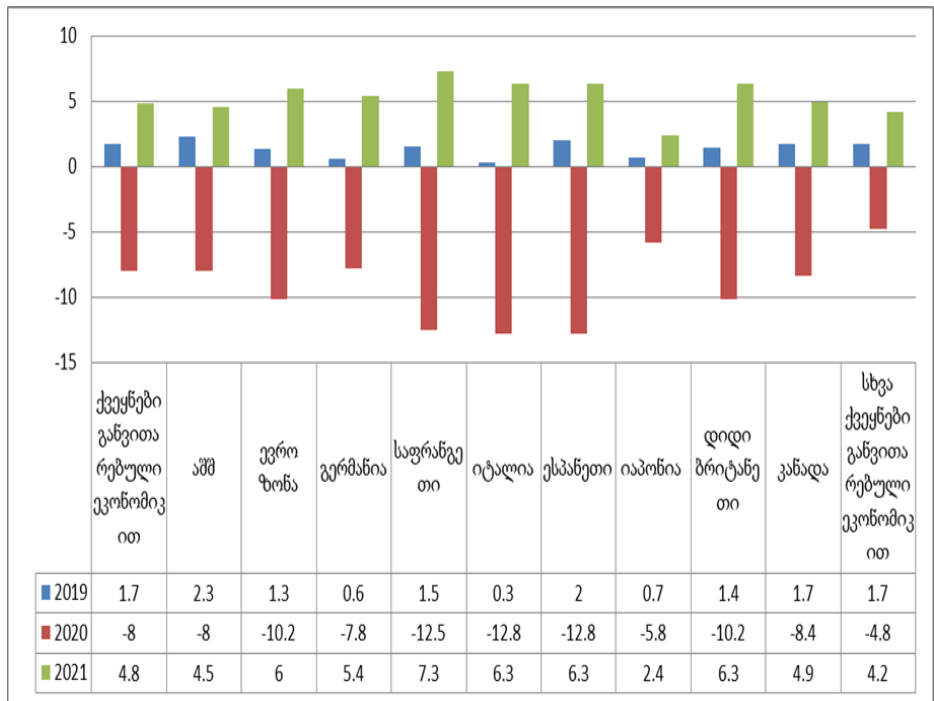
- შიდა მოთხოვნის შემცირების და ფინანსების დეფიციტის შედეგად გამოწვეული ტრანსსასაზღვრო მეორადი ეფექტების ხარისხი.

ქვეყნებში, რომლებსაც უჭირთ ინფექციის შეკავების ამოცანის გადაწყვეტა, უფრო ხანგრძლივი იქნება თვითიზოლაციის პერიოდი, რაც გამოიწვევს ეკონომიკური აქტივობის დამატებით შესუსტებას. განუსაზღვრელობის მაღალი ხარისხის გამო, ნათელია, რომ შედეგები შესაძლოა იყოს განსხვავებული წინასწარ გაკეთებული პროგნოზებისაგან, და არა მხოლოდ როგორც პანდემიის განვითარების შედეგი. ბოლო პერიოდში საფინანსო ბაზრებზე სიტუაცია გაუმჯობესდა, რაც როგორც ჩანს დაკავშირებულია ცვლილებებთან საბაზო ეკონომიკურ პერსპექტივებში, როგორც ეს აღნიშნულია 2020 წლის ივლისის გლობალური ფინანსური სტაბილურობის საკითხების შესახებ მოხსენების ბიულეტენში და იგი ქმნის ფინანსური პირობების მეტად გამკაცრების შესაძლებლობას, რაც იგულისხმებოდა საბაზო სცენარში.³

განვითარებული ეკონომიკის ქვეყნების ჯგუფში მთლიანი წარმოების მოცულობის ცვლილებები პროგნოზის მიხედვით 2020 წელს იქნება -8.0%. ზარალი რომელსაც განიცდის ეკონომიკური აქტიურობა, იქნება უფრო ღრმა ვიდრე იყო მოსალოდნელი, ვინაიდან ნებაყოფლობითი დისტანცირება შეინიშნებოდა ჯერ კიდევ თვითიზოლაციის შემოღებამდე. სინქრონიზებული ჩავარდნები და ეკონომიკური ვარდნას პროგნოზირებენ აშშ-ში (-8,0%), იაპონიაში (-5,8%), დიდ ბრიტანეთში (-12,2%), გერმანიაში (-7,8%), ესპანეთსა და იტალიაში (-12,8%). 2021 წელს ზრდის ტემპი განვითარებული ეკონომიკის ქვეყნებში, საერთაშორისო სავალუტო

³ International Monetary Fund. World Economic Outlook Update, June 2020. A Crisis Like No Other, An Uncertain Recovery.
<https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/06/24/WEOUpdateJune2020>

ფონდის მიერ გაკეთებული პროგნოზის მიხედვით გაიზრდება 4,8%-მდე, შედეგად ამ ქვეყნების მშპ 2021 წელს იქნება 4%-ით უფრო დაბალი ვიდრე 2019 წელს. (იხ. დიაგრამა 1)

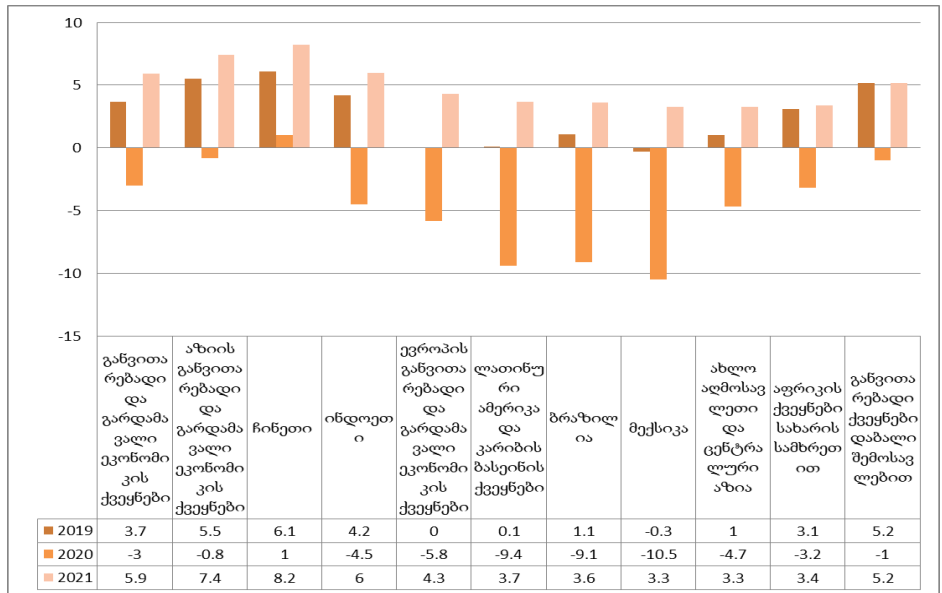
წყარო: დიაგრამა შედგენილია საერთაშორისო სავალუტო ფონდის ბიულეტენის: მსოფლიო ეკონომიკის განვითარების პერსპექტივები. 2020 წლის ივნისი.⁴

დიაგრამა 1. ეკონომიკური ზრდის პროგნოზები განვითარებული ეკონომიკის ქვეყნებში. (%-ში)

განვითარებად და გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებში ეკონომიკური აქტიურობის შეფერხება შიდა შეზღუდვების გამო, საერთაშორისო სავალუტო ფონდის პროგნოზის მიხედვით, ახლოს იქნება უარყოფით

⁴ International Monetary Fund. World Economic Outlook Update, June 2020. A Crisis Like No Other, An Uncertain Recovery.
<https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/06/24/WEOUpdateJune2020>

სცენართან, რომელიც განიხილება ამავე კვლევაში. ამ ქვეყნებში ეკონომიკური აქტივობის შემცირება ასევე ასახავს შიდა ბაზრის მოთხოვნის შემცირების ძლიერ მეორად ეფექტს. განვითარებად და გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებში ეკონომიკური ზრდის პროგნოზის შემცირების მიმართულებით გადახედვა 2020-2021 წლებში (2.8%-ული პუნქტით) უფრო მეტია ვიდრე განვითარებულ ქვეყნებში (1.8%-ული პუნქტი). მთლიანობაში აღნიშნული ქვეყნების ჯგუფში 2020 წელს შემცირება პროგნოზირებულია 3.0%-ით. (იხ. დიაგრამა 2)

წყარო: დიაგრამა შედგენილია საერთაშორისო სავალუტო ფონდის ბიულეტენის: მსოფლიო ეკონომიკის განვითარების პერსპექტივები. 2020 წლის ივნისი.⁵

დიაგრამა 2. ეკონომიკური ზრდის პროგნოზები განვითარებად და გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებში. (%-ში).

როგორც დიაგრამიდან ჩანს 2020 წელს პირველად ყველა რეგიონს, პროგნოზის მიხედვით ექნება ნეგატიური ზრდა. ამასთან, ცალკეულ ქვეყნებს შორის არსებობს მნიშვნელოვანი განსხვავებები, რაც ასახავს მათში

⁵ International Monetary Fund. World Economic Outlook Update, June 2020. A Crisis Like No Other, An Uncertain Recovery.
<https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/06/24/WEOUpdateJune2020>

პანდემიის ევოლუციასა და შეკავების სტრატეგიის ქმედითუნარიანობას, განსხვავებას ეკონომიკურ სტრუქტურებში (მაგალითად ეკონომიკის დამოკიდებულება ისეთ ძლიერ დაზიანებულ დარგებზე, როგორებიცაა ტურიზმი და ნავთობი), გარე ფინანსურ ნაკადებზე დამოკიდებულება, მათ შორის ფულად გადმორიცხვებზე. ჩინეთში სადაც მიმდინარეობს აღდგენის პროცესი, მას შემდეგ რაც 2020 წლის პირველ კვარტალში მოხდა მნიშვნელოვანი ვარდნა ეკონომიკის ზრდას პროგნოზირებენ 1.0%-ის დონეზე, ძირითადად სტიმულირების ღონისძიებების გატარების ხარჯზე. ინდოეთის ეკონომიკა პროგნოზის მიხედვით შემცირდება 4.5%-ით, თვითიზოლაციის ხანგრძლივი პერიოდისა და უფრო ნელი აღდგენის გამო. ლათინურ ამერიკაში სადაც ქვეყნების უმეტესობა განიცდის სიღნეულებს ინფექციის გავრცელების შეკავებაში, ორი უმსხვილესი ქვეყნის ბრაზილიისა და მექსიკის ეკონომიკა აღნიშნული პროგნოზის მიხედვით შემცირდება შესაბამისად 9.1 და 10.5%-ით. 2021 წელს ეკონომიკის ზრდის ტემპი განვითარებად და გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებში, პროგნოზის მიხედვით გაიზრდება 5.9%-ით, ხოლო ჩინეთში მოსალოდნელია ეკონომიკის 8.0% -ით ზრდა. ამრიგად სავალუტო ფონდის პროგნოზის მიხედვით 2021 წელს ამ ჯგუფის ქვეყნებში მშპ იქნება ოდნავ ნაკლები 2019 წლის ანალოგიურ მონაცემზე.

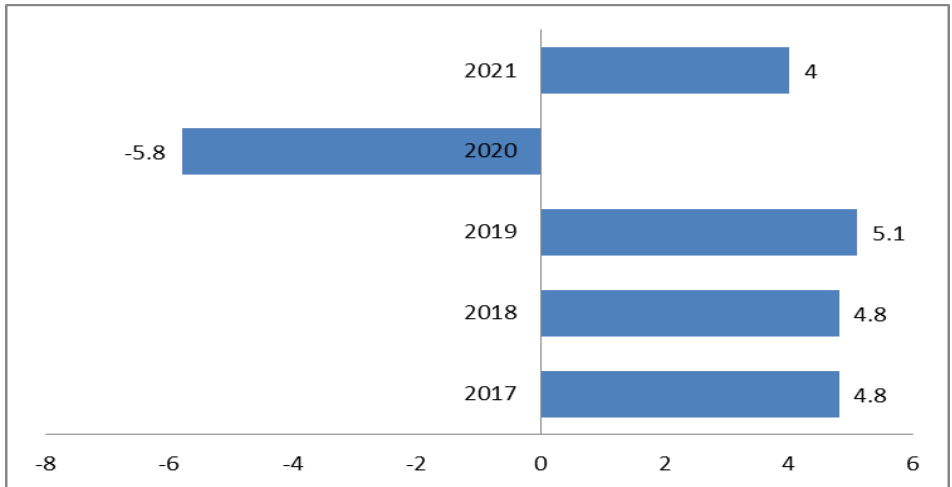
როგორც მთელს მსოფლიოში, ასევე რთული მდგომარეობაა ამ მხრივ საქართველოშიც. ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს მონაცემებით 2020 წლის იანვარ-ივლისში ეკონომიკა შემცირდა 5.8%, მაშინ, როდესაც 2019 წელს საქართველოს ეკონომიკა გაიზარდა 5.1%-ით, ხოლო 2021 წელს ეკონომიკის ზრდის საპროგნოზო მაჩვენებელი შეადგენს 4.0%-ს. უფრო ოპტიმისტურია აზიის განვითარების ბანკის პროგნოზი, მისი მიხედვით 2021 წელს საქართველოს ეკონომიკური ზრდა იქნება 4.5%-ის ტოლი (იხ დიაგრამა 3).⁶

საქართველოში ეკონომიკური ზრდის შემცირება გამოწვეულია COVID-19 პანდემიის გამო შეზღუდვების დაწესებით, რამაც თავის მხრივ გამოიწვია ტურიზმის სექტორის ფაქტობრივი გაჩერება და მოხმარების შემცირება.

⁶ საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო. ძირითადი მაკროეკონომიკური მაჩვენებლები. თბილისი 2020.
http://www.economy.ge/uploads/files/2017/ek_politika/2020/main_economic_indicators_geo_08_2020.pdf

იმის მიუხედავად, რომ საქართველოს შემოსავლის მნიშვნელოვან ნაწილს წარმოადგენს ტურიზმიდან მიღებული შემოსულობები, ხელისუფლება არ ჩქარობს საზღვრების გახსნას, რადგან ამ შემთხვევაში დიდია ინფექციის გავრცელების ტემპის გაზრდის რისკი.

საქართველომ ბოლო პერიოდის განმავლობაში აიღო დაახლოებით 6 მილიარდი ლარის საგარეო და 1.8 მილიარდი ლარის საშინაო ვალი. ამჟამად ქვეყნის საგარეო ვალი შეადგენს 27 მილიარდ ლარს. მართალია მოყვანილი ციფრები საკმაოდ შემამფოთებელია, მაგრამ ჩვენს მეზობლებთან შედარებით არც ისე კატასტროფულად გვაქვს საქმე.⁷

წყარო: დიაგრამა შედგენილია ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს მონაცემებზე დაყრდნობით.

დიაგრამა 3. ეკონომიკური ზრდა საქართველოში (%-ში)

საქართველოს ეკონომიკაში მოსალოდნელია შემდგომი ვარდნა. ამიტომ საშუალო და ხანგრძლივადიან პერსპექტივაში ხელისუფლებამ ყურადღება უნდა გაამახვილოს რეალური სექტორის ზრდაზე, ხოლო პერსპექტივაში პანდემიის დასრულების შემდეგ კი უდიდესი ყურადღება უნდა დაეთმოს აგრარულ სექტორს. ამ მიმართებით მნიშვნელოვანია,

⁷Transparency International Georgia. Short analysis of 6-month performance report of Georgia's 2020 state budget. 22 September, 2020. <https://transparency.ge/ge/blog/2020-clis-saxelmcpo-biujetis-6-tvis-shesrulebis-mokle-analizi>

მუშაობა წარიმართოს იმ მიმართულებით, რომ ქვეყანა სურსათის იმპორტიორი ქვეყნიდან გადაიქცეს მწარმოებელ და ექსპორტიორ ქვეყნად.

საქართველოში ტურიზმის წილი ქვეყნის ეკონომიკაში უფრო დიდია, ვიდრე ევროპის ნებისმიერ ქვეყანაში. ამჟამად, უცხოელი ტურისტებისათვის ქვეყნის გახსნა უნდა დავიწყებულ იქნას და ყურადღება გამახვილდეს შიდა ტურიზმზე, რაც მართალია სრულად არ დააკომპენსირებს ტურიზმის დანაკარგებს, მაგრამ სწორი ორგანიზაციის პირობებში შესძლებს აღნიშნული დარგის გადარჩენას გაკოტრებისაგან.

2019 წელს ტურიზმის წილმა ქართულ ეკონომიკაში შეადგინა 11%. უცხოელმა ტურისტებმა გასული წლის განმავლობაში დახარჯეს 3.4 მილიარდი ლარი, ხოლო 2020 წელს ცნობილი მოვლენების გამო ბიუჯეტმა ტურიზმიდან შემოსულობების მიუღებლობის გამო დაკარგა ერთი მილიარდი დოლარი.⁸

საქართველოს კვლევით ცენტრმა PMCG-მა გამოკითხა 50 მეცნიერი და მკვლევარი რათა შეეფასებინა საქართველოში ეკონომიური სიტუაცია. მათმა შეაფასეს ის შესაძლებლობები, რომლებიც არსებობს ქვეყანაში ეკონომიკის აღდგენისათვის, პანდემიის ჩაქრობის შემდეგ. მათმა დიდმა უმრავლესობამ განაცხადა, რომ ქვეყნის ეკონომიკის აღსადგენად და ძველ მაჩვენებლებზე დასაბრუნებლად საქართველოს დასჭირდება დაახლოებით წელიწად ნახევარი.

ამრიგად, საქართველოს ხელისუფლება გამოყოფს სუბსიდიებს და დახმარებებს ქართული ბიზნესის დასახმარებლად, რათა ლიკვიდირებულ იქნას პანდემიის შედეგები. შემუშავებულია 2020 წლის საგანგებო ბიუჯეტი, ხოლო 2021 წლის ბიუჯეტის ფარგლებში უნდა განხორციელდეს ნაციონალური პროექტები. ნათელია, რომ რიგი პროექტებისა იქნება გადავადებული. ყურადღება გამახვილებულ უნდა იქნას პროექტებზე მაქსიმალური ეფექტიანობით და იმ დარგების მხარდაჭერაზე, რომლებიც იძლევიან მოგებას და უზრუნველყოფენ მოსახლეობის დასაქმებას, ასეთად ჩვენ მოვიაზრებთ აგრარულ და გადამამუშავებელ სექტორებს. დიდი ყურადღება უნდა დაეთმოს სახელმწიფო ინვესტიციების სწორად მიმართვას, რომელიც ხელს შეუწყობს არა მხოლოდ დასაქმების დონის შენარჩუნებას, რამედ იმპულსს მისცემს ეკონომიკურ ზრდასაც.

⁸ საქართველოს ეროვნული ბანკი. მონეტარული პოლიტიკის ანგარიში. აგვისტო 2020. https://www.nbg.gov.ge/uploads/publications/moneratyfiscal/2020/2020q3_geo_.pdf

ამჟამად, მსოფლიო გვაგონებს ტრასაზე გაჩერებულ ავტომობილს ჩამქრალი ძრავით. ყველაფერი დამოკიდებულია იმაზე, თუ რამდენად ჩქარა დაიქოქება ძრავი. რაც უფრო მალე შესძლებს ჩვენი ქვეყანა ძრავის ამუშავებასა და დაძვრას ადგილიდან, მით მეტად იზრდება წარმატების შანსი. ამისათვის აუცილებელია არსებული რესურსების სწორი კონცენტრაცია და ყურადღების გამახვილება სტრატეგიულად მნიშვნელოვან მიმართულებებზე. კრიზისი იძლევა წარმატებისა და ეკონომიკის განვითარების უნიკალურ შესაძლებლობას და ეს შანსი ქვეყანამ უნდა გამოიყენოს.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Gita Gopinath. The Great Lockdown: Worst Economic Downturn Since the Great Depression. International Monetary Fund. April 14, 2020. <https://blogs.imf.org/2020/04/14/the-great-lockdown-worst-economic-downturn-since-the-great-depression/>
 2. UN News. The economic consequences of the pandemic - in the forecasts of the World Bank. 9 Jun 2020. <https://news.un.org/ru/story/2020/06/1379762>
 3. International Monetary Fund. World Economic Outlook Update, June 2020. A Crisis Like No Other, An Uncertain Recovery. <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/06/24/WEOUpdateJune2020>
 4. საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო. ძირითადი მაკროეკონომიკური მაჩვენებლები. თბილისი 2020. http://www.economy.ge/uploads/files/2017/ek_politika/2020/main_economic_indicators_geo_08_2020.pdf
 5. Transparency International Georgia. Short analysis of 6-month performance report of Georgia's 2020 state budget. 22 September, 2020. <https://transparency.ge/ge/blog/2020-clis-saxelmcpo-biujetis-6-tvis-shesrulebis-mokle-analizi>
- საქართველოს ეროვნული ბანკი. მონეტარული პოლიტიკის ანგარიში. აგვისტო 2020. https://www.nbg.gov.ge/uploads/publications/moneratyfiscal/2020/2020q3_geo.pdf